Balkanska ruta

Marta Stojić Mitrović

Izrazom balkanska ruta se geografski lokalizuje i segmentira kretanje između jugozapadne Azije i Evrope. U zavisnosti od širih registara u kojima se upotrebljava, izraz dobija različita značenja, od tehničkih, kojima se naglašavaju geografska pozicioniranost, smer ili objekti (tj. predmeti, znanja, ljudi, novac i sl. koji se kreću), preko političkih, kojima se naglašavaju specifični odnosi unutar i između balkanskih država, kao i prema drugim kolektivnim političkim subjektima, kao što je EU, zatim, kriminoloških, kojima se balkanska ruta formatira kao objekat pojačanog policijskog interesovanja, te razvoja i implementacije sekuritarnih praksi, do kulturoloških, kojima se balkanska ruta inkorporira u stereotipne predstave o Balkanu. Pomenuti značenjski registri i njihovi elementi sučeljavaju se, prelivaju i mešaju, stvarajući pojednostavljene, aistorične, de-kontekstualizovane slike balkanske rute, spremne za instrumentalizaciju u konkretnim socio-političkim interakcijama. Dakle, izraz balkanska ruta se odnosi na različite stvari u zavisnosti od toga ko ga koristi i u kom kontekstu.

Iako danas balkansku rutu geografski vezujemo za jednosmerno, prvenstveno migracijsko kretanje od Turske i Grčke, preko država bivše Jugoslavije do Austrije ili Italije, njena topologija daleko je od jednoobrazne. U različitim periodima, u odnosu na različite objekte i smerove kretanja tih objekata, uključivala je teritorije različitih država. Štaviše, u nekim je artikulacijama čak i isključivala ono što danas, kao posledicu normalizacije percepcije balkanske rute kroz prizmu migracijskih kretanja 2015. godine, obično ovim izrazom podrazumevamo. Na primer, Kancelarija UN za drogu i kriminal u izveštaju iz 2008. godine opisujući balkansku rutu navodi i tzv. severni smer koji u potpunosti izostavlja Grčku i države bivše Jugoslavije, a obuhvaća Avganistan – Pakistan/Iran – Tursku – Bugarsku – Rumunjsku – Mađarsku ili Ukrajinu – Slovačku ili Poljsku – Austriju ili Nemačku (UNODC 2008: 61).

Poreklo izraza balkanska ruta vezuje se za policijske krugove i krugove službi bezbednosti, u kojima je korišćen isključivo u kontekstu dvosmernog šverca narkotika i oružja (UNODC 2008). Kretanje ljudi, tj. migracije, počinju da pariraju drogi i oružju kao objektima koji se kreću po balkanskoj ruti tokom 1990-ih. Osobe prvenstveno poreklom iz država bivše Jugoslavije, ali i Iraka, bežeći od rata i teške političke i ekonomske situacije, idu prema državama Evropske unije, što utiče na radikalniju koordinisanu sekuritizaciju evropske migracijske politike (*Strategy* 1998; Hess i Kasparek 2022) i začetke ustoličavanja kocepta rute kao jednog od centralnih objekata (ali i sredstva) kontrole i upravljanja migracijama (Hess i Kasparek 2022; Hameršak et al. 2020). Upravo tada počinje diskurzivno formiranje balkanske rute kao jednosmerne migracijske rute, a države Balkana počinju dominantno da figuriraju kao države porekla ili tranzita osoba u pokretu, i to onih koje se, u zemljama u koje dolaze, najčešće administrativno kategoriše kao tražioce azila i izbeglice. Međutim, izraz balkanska ruta nastavlja da se pominje gotovo isključivo unutar profesionalnih diskursa, tj. koriste ga policija, službe bezbednosti, političari, humantarne i druge organizacije civilnog sektora. Takva situacija ostaje praktično sve do 2015. godine i **dugog migracijskog ljeta**, kada ovaj izraz ulazi u širi javni diskurs, i to direktnim preuzimanjem iz sekuritarnog: nekadašnji Frontex, a današnja Evropska agencija za graničnu i obalsku stražu, identifikuje tzv. zapadnobalkansku migracijsku rutu kao jednu od pet glavnih migracijskih ruta prema državama zapadne i centralne Evrope, i jednu od dve kopnene migracijske rute.

Sekuritarno-kriminološki registar kroz koji se posmatra balkanska ruta ispripletan je sa percepcijama i diskursima o Balkanu kao nesređenom, haotičnom, jezički a pre svega politički fragmentiranom prostoru, ispresecanom zatvorenim granicama država rođenih u krvavim etno-nacionalnim sukobima iz nekada ekonomski i politički moćnijih kompleksnih političkih entiteta (Riedler i Stefanov 2021). Ove predstave reflektuju se u odnosu dva savremena kolektivizovana politička subjekta, EU i **Zapadnog Balkana** koji su u asimiterićnim i antagonističkim odnosima. U tom preplitanju kulturoloških, političkih i kriminoloških registara u kontekstu paternalistički obojenog neokolonijalizma, tokom 2015. godine dolazi do intenziviranja migracijskih kretanja iz Grčke i Turske prema državama centralne Evrope. Tada se u medijima formira specifična slika balkanske rute kao sinegdohe za tzv. izbegličku/migracijsku krizu, kojom dominiraju kolone ljudi koje pešače livadama i putevima balkanskih država, ljudi u parkovima, prepuni vagoni, ljudi koji pokušavaju da uđu u vozove itd. U javnom diskursu balkanska ruta i ekstra-legalni formalizovani migracijski **koridor**, koji je formiran krajem leta 2015., a koji je omogućavao međunarodno usklađen i od strane državnih institucija organizovan prijem i tranzit od grčko-severnomakedonske granice, preko Srbije, Hrvatske i Slovenije do Austrije i dalje, praktično se sažimaju u jedno. Diskurzivno poistovećivanje rute i koridora išlo je do te mere da je sa zatvaranjem koridora stvorena netačna slika da je i balkanska ruta zatvorena, tj. da je sporazum između Evropske unije i Turske, koji je stupio na snagu18. marta 2016. godine, doveo do potpunog prekida migracija iz tog smera, pa dalje kopnom do centralne i zapadne Evrope (Obradovic-Wochnik i Stojic Mitrovic 2016).

U periodu zatvaranja koridora, koji je bio postepen, a započeo je s uvođenjem **profilacije** u novembru 2015.

godine, nastupa novi talas **sekuritizacija** na spoljnim jugoistočnim kopnenim granicama Evropske unije. Ovaj novi talas sekuritizacije se manifestuje jačom kontrolom granica, podizanjem ograda, povećanjem broja graničnih službi, uvođenjem novih tehnologija, upotrebom pasa, dronova, pametnih ograda i tako dalje. Osim fizičkih prepreka, primenjuju se prakse poput **pušbekova**, arbitrarnog zatvaranja i ograničavanja slobode kretanja i sl. dolazi i do promena zakona ili njihovih interpretacija kojima se legalizuju represivne prakse (Stojić Mitrović et al. 2020). Sve je raširenije uskraćivanje prava na azil i druge oblike zaštite, pooštravaju se krivični zakonici vezani za nezakonit ulazak i boravak na teritoriji neke zemlje, pa i za pružanje pomoći osobama čiji boravak nije pravno regulisan (ovo predstavlja **kriminalizaciju solidarnosti**). U narednim godinama, a naročito od 2018, kada Bosna i Hercegovina postaje dominantna deonica, balkanska ruta opet ulazi u žižu šireg javnog diskursa. Sada, međutim, dominiraju slike ne kolona i kretanja, jednosmernog hipertranzita, već zaglavljenosti, kampova, loših uslova za život, nasilja, prisilnog kruženja (Stojić Mitrović et al. 2020). U javnom diskursu ovo se, paradoksalno, predstavlja kao posledica tradicionalno lošeg upravljanja migracijama (i drugim sektorima) u zemljama Balkana. U ovoj prikrivenoj eksternalzaciji, uticaj EU i pojedinih država-članica, koje koristeći svoju poziciju moći i na razne načine uslovljavajući balkanske državice i instrumentalizujući njihovu nezavidnu ekonomsku i političku situaciju, zapravo finansiraju i diriguju ovim upravljanjem, ostaje u pozadini.

Nasuprot sve većoj invizibilizaciji migracijskih kretanja balkanskom rutom, ona u stvari postaju sve razgranatija, jer ljudi neprestano pokušavaju da pronađu nove puteve koji će ih dovesti do željene destinacije. Dakle, osim prisilnog ostanka, zbog nemogućnosti nastavka puta, dominira i **prisilno** kretanje, menjanja smera, vraćanje, kruženje, višestruki prelasci granica, traženje novih, često sve rizičnijih načina za nastavak puta. Zato je tehnički sve teže govoriti o balkanskoj ruti, i u akademskim krugovima se govori o **balkanskom krugu**, koji kao proizvod sekuritarnih praksi, ali i otpora istima, postaje dominatna forma migracijskih kretanja nakon zatvaranja formalizovanog koridora. Tako balkanska ruta više postaje slepa ulica, i, umesto predvorja, neko zadnje dvorište **zonirane** Evropske unije u koje se guraju neželjene osobe u pokretu (Stojić Mitrović et al. 2020).

10. 7. 2022.

Literatura

Beznec, Barbara, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2016. *Governing the Balkan Route. Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

Hameršak, Marijana, Sabine Hess, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2020. "The Forging of the Balkan Route. Contextualizing the Border Regime in the EU Periphery". *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 9-29.

Hess, Sabine i Bernd Kasparek. 2022. "Historicizing the Balkan Route. Governing Migration through Mobility". U *Viapolitics. Borders, Migration, and the Power of Locomotion* . William Walters, Charles Heller i Lorenzo Pezzani, ur. Duke University Press,183-207.

Obradovic-Wochnik, Jelena i Marta Stojić Mitrović. 2016. "The Hidden Costs of Closed Borders for Migrants Stuck in Serbia". *The Conversation.*

Riedler, Florian i Nenad Stefanov. 2021. "Bordering and Mobility as an Approach to the History of the Balkan Route". U *The Balkan Route. Historical Transformations from Via Militaris to Autoput* . Florian Riedler i Nenad Stefanov, ur. Berlin etc.: Walter de Gruyter GmbH, 1-20.

Stojić Mitrović, Marta, Nidžara Ahmetašević, Barbara Beznec i Andrej Kurnik. 2020. *The Dark Sides of Europeanisation. Serbia, Bosnia and Herzegovina and the EUropean Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung for Southeast Europe.

Strategy Paper on Immigration and Asylum Policy .1998. 9809/98 CK4 27 ASIM 170.

UNODC, 2008. *Crime and its Impact on the Balkans and Affected Countries* .